

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«طرح الحاق دو تبصره به ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی
از قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷)»

مقدمه

لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷/۱۲/۲۴) که به امور شرکت‌های سهامی اعم از سهامی عام و سهامی خاص پرداخته است در مواد (۱۳۴) و (۲۴۱) مقرراتی در باب پرداختی به مدیران شرکت‌ها وضع نموده است. ماده (۱۳۴) این لایحه قانونی مقرر می‌دارد: «مجمع عمومی عادی صاحبان سهام می‌تواند با توجه به ساعات حضور اعضای غیرموظف هیئت مدیره در جلسات هیئت مزبور پرداخت مبلغی را به آنها به طور مقطوع بابت حق حضور آنها در جلسات تصویب کند مجمع عمومی این مبلغ را با توجه به تعداد ساعات و اوقاتی که هر عضو هیئت مدیره در جلسات هیئت حضور داشته است تعیین خواهد کرد. همچنین در صورتی که در اساسنامه پیش‌بینی شده باشد مجمع عمومی می‌تواند تصویب کند که نسبت معینی از سود خالص سالیانه شرکت به عنوان پاداش به اعضای هیئت مدیره تخصیص داده شود اعضای غیرموظف هیئت مدیره حق ندارند بجز آنچه در این ماده پیش‌بینی شده است در قبال سمت مدیریت خود به‌طور مستمر یا غیرمستمر بابت حقوق یا پاداش یا حق الزحمه وجهی از شرکت دریافت کنند».

مشخصات طرح

دوره نهم - سال سوم

شماره ثبت:

۴۶۰

شماره چاپ:

۱۰۵۳

تاریخ چاپ:

ماده فوق دو نوع پرداختی برای اعضای هیئت مدیره شرکت‌های سهامی در نظر گرفته است: نخست، آنچه تحت عنوان «حق جلسه» موسوم است و به موجب آن براساس مصوبه مجمع عمومی شرکت، در عوض هر ساعت حضور این اشخاص در جلسات هیئت مدیره، مبلغ مقطوعی به آنان پرداخت می‌گردد. دوم، پاداش اعضای هیئت مدیره که عبارت است از درصد معینی از سود خالص سالیانه شرکت؛ که در صورت پیش‌بینی شدن مسئله در اساسنامه و با تصویب مجمع عمومی صورت خواهد پذیرفت.

ماده (۲۴۱) لایحه قانونی - که در مقام تشریح مقررده قسمت اخیر ماده (۱۳۴) است - اشعار می‌دارد: «با رعایت شرایط مقرر در ماده (۱۳۴) نسبت معینی از سود خالص سال مالی شرکت که ممکن است جهت پاداش هیئت مدیره در نظر گرفته شود به هیچ وجه نباید در شرکت‌های سهامی عام از پنج درصد سودی که در همان سال به صاحبان سهام پرداخت می‌شود و در شرکت‌های سهامی خاص از ده درصد سودی که در همان سال به صاحبان سهام پرداخت می‌شود تجاوز کند. مقررات اساسنامه و هر گونه تصمیمی که مخالف با مفاد این ماده باشد باطل و بلااثر است».

معاونت پژوهش‌های

سیاسی - حقوقی

دفتر: مطالعات حقوقی

مطالعات اقتصادی

ماده فوق حداکثر میزان پاداشی را که به اعضای هیئت مدیره شرکت‌های سهامی قابل پرداخت می‌باشد تعیین نموده است. به موجب این ماده در شرکت‌های سهامی عام حداکثر پنج درصد از سود خالص سالیانه می‌تواند به‌عنوان پاداش به اعضای هیئت مدیره اختصاص یابد.

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:

۲۴۰۱۴۳۵۷

تاریخ انتشار:

۱۳۹۴/۵/۴

در خصوص پاداش اعضای هیئت مدیره شرکت‌های دولتی که از کارکنان دستگاه‌های اجرایی هستند لازم به ذکر است که ماده (۷۸) قانون مدیریت خدمات کشوری ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت را نسخ ضمنی نموده و مقرر می‌دارد: «در دستگاه‌های مشمول این قانون کلیه مبانی پرداخت خارج از ضوابط و مقررات این فصل به استثنای پرداخت‌های قانونی که در زمان بازنشسته شدن یا از کارافتادگی و یا فوت پرداخت می‌گردد و همچنین برنامه کمک‌های رفاهی که به عنوان یارانه مستقیم در ازای خدماتی نظیر سرویس رفت‌وآمد، سلف سرویس، مهدکودک و یا سایر موارد پرداخت می‌گردد، با اجرای این قانون لغو می‌گردد.» لذا شرکت‌های دولتی اساساً مشمول مفاد ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت نخواهند بود.

با توجه به گردش مالی سنگین برخی از شرکت‌های سهامی، مبلغ پاداشی که مطابق لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت به اعضای هیئت مدیره اختصاص می‌یابد مبالغی هنگفت برآورد می‌شود. همچنین در خصوص شرکت‌هایی که در سال‌های اخیر به بخش خصوصی واگذار شده‌اند نیز نظر به اینکه برخی از این شرکت‌ها با استفاده از امتیازاتی از قبیل انحصار، سوابق تعلق به دولت و ایجاد برندهای اقتصادی معتبر در زمان تصدی دولت عملاً کماکان از امتیازات دولتی سود جسته و ممکن است مدیران فعلی نقش چندانی در سود آوری و بلوغ این شرکت‌ها نداشته باشند، پرداخت مبالغ کلان تحت عنوان پاداش به اعضای هیئت مدیره چنین شرکت‌هایی امری غیرمنصفانه و فاقد وجهت است. همچنین لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت محدودیتی را برای عضویت اشخاص در هیئت مدیره شرکت‌های مختلف قائل نشده است و نتیجتاً عضویت اشخاص در هیئت مدیره چند شرکت مختلف بلامانع خواهد بود. این امر تناسب چندانی با بهره‌وری و توان اشخاص نداشته و ممکن است زمینه‌ساز رانت یا تحصیل غیرموجه منافع توسط برخی اشخاص شود؛ لذا ایجاد محدودیت عضویت در هیئت مدیره شرکت‌ها نیز یکی از اهداف طرح پیشنهادی است. بنابراین طرح الحاق دو تبصره به ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت با دو هدف اصلاح و معقول‌سازی وضعیت پرداخت به اعضای هیئت مدیره خصوصاً در شرکت‌های دولتی یا شرکت‌هایی که از دولت به بخش خصوصی واگذار شده‌اند و نیز محدودیت در عضویت اشخاص در هیئت مدیره شرکت‌های مختلف به مجلس تقدیم شده است.

بررسی مفاد طرح پیشنهادی نمایندگان محترم

نظر به اینکه پرداخت‌ها در سطح کشور باید معقول و منصفانه بوده و خصوصاً در شرکت‌هایی که از امتیازات و انحصار دولتی استفاده می‌نمایند یا شرکت‌هایی که اعتبار آنها به واسطه تصدی بلندمدت دولت کسب شده است و اخیراً به بخش خصوصی واگذار شده‌اند و یا شرکت‌های وابسته به نهادهای عمومی غیردولتی که با سرمایه عمومی مشغول فعالیت هستند این امر از اهمیت بسزایی برخوردار است، کلیات این طرح موجه و قابل پذیرش است.

در خصوص شرکت‌های خصوصی نیز شایان ذکر است که الزامات حاکمیت شرکتی و حفظ حقوق سهام‌داران خرد ایجاب می‌نماید که در پرداخت پاداش به مدیران شرکت، مسئله بهره‌وری و منافع شرکت و سهام‌داران در نظر گرفته شود. افزون بر این، باید این نکته را ملحوظ داشت که شرکت‌هایی که علیرغم واگذاری به موجب سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی کماکان مدیریت آنها در اختیار زیرمجموعه‌های دولت باقی مانده است شرکت خصوصی محسوب شده و مشمول مقررات ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت هستند. لذا در این شرکت‌ها که بعضاً گردش مالی سنگینی نیز دارند پرداخت پاداش به اعضای هیئت مدیره از پنج تا ده درصد سود سالیانه شرکت مجاز خواهد بود. بنابراین اصلاح وضعیت موجود برای این شرکت‌ها مقرون به صواب می‌باشد.

بنابراین طرح پیشنهادی نمایندگان محترم نیازمند جامعیت بیشتری است. در لایحه تجارت مصوب ۱۳۹۰/۱۰/۶ کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی نظر تدوین‌کنندگان این طرح کاملاً منعکس گردیده و حتی دایره شمول آن نسبت به طرح پیشنهادی وسیع‌تر در نظر گرفته شده است. نکته حائز اهمیت این است که بلا تکلیف بودن لایحه تجارت و ایراد شورای نگهبان نسبت به آن از یک سو و از سوی دیگر ضرورت وضع مقرره‌ای برای اصلاح وضعیت پرداختی به مدیران شرکت‌های سهامی ایجاب می‌نماید که این طرح با اصلاحاتی در عنوان و متن به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.

نکاتی که در خصوص طرح پیشنهادی به نظر می‌رسد به شرح زیر است:

۱. ناسازگاری عنوان طرح با متن آن

عنوان طرح پیشنهادی «طرح الحاق دو تبصره به ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷)» ذکر شده است، اما این عنوان با متن طرح به کلی ناسازگار است. چه، اینکه در متن طرح یک ماده و یک تبصره برای اصلاح مواد (۱۳۴) و (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت درج گردیده است. این عدم تطابق هم در ماده مورد اصلاح و هم در قالب آن واضح می‌باشد.

۲. پیشنهاد اصلاح ماده (۲۴۱) لایحه قانونی با تفکیک میان شرکت‌های مختلف

لایحه تجارت مصوب کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس در ماده (۲۳۳) مقرراتی را در جهت محدودسازی پاداش مدیران شرکت‌ها در نظر گرفته است. ماده اخیرالذکر مقرر می‌دارد: «مجمع عمومی عادی می‌تواند در صورت پیش‌بینی اساسنامه تخصیص مبلغ معینی را به عنوان پاداش سالیانه مدیر یا مدیران تصویب کند. حداکثر مبلغ پرداختی به هریک از مدیران به عنوان پاداش سالیانه تحت هر عنوان نباید برای عضو غیرموظف از پنج برابر دریافتی وی و برای عضو موظف از دو برابر دریافتی وی در طول سال مالی مورد رسیدگی بیشتر باشد». دایره شمول این مقررته تمام شرکت‌ها را دربرمی‌گیرد و از این حیث بسیار گسترده‌تر از متن طرح پیشنهادی است لذا متن لایحه مصوب جامع‌تر است. همچنین گسترش دایره شمول این حکم به شرکت‌های خصوصی برای حفظ حقوق سهام‌داران نیز ضروری به نظر می‌رسد. البته نکاتی وجود دارد که در لایحه مغفول مانده است: اولاً به موجب ماده (۷۸) قانون مدیریت خدمات کشوری در شرکت‌های دولتی موضوع پاداش مدیران موضوع ماده (۲۴۱) لایحه قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت نسخ شده است و لذا در نظر گرفتن این موضوع در اصلاح قانون نیز مقرون به صواب خواهد بود. بنابراین لازم است که عدم شمول مقررات ماده (۲۴۱) بر شرکت‌های دولتی تصریح گردد تا این شرکت‌ها کماکان تابع نظامات پرداخت قانون مدیریت خدمات کشوری باشند. ثانیاً بهره‌مندی مدیران شرکت از پاداش سالیانه باید منوط به سوددهی شرکت باشد و چنانچه شرکت زیان‌ده باشد نباید پاداش به مدیران شرکت تخصیص یابد. این موضوع در ماده (۲۴۱) فعلی لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت نیز تصریح شده است. ثالثاً در خصوص میزان پاداش نیز میزان «دریافتی» یک‌ساله مدیران در شرکت‌های خصوصی و یا شرکت‌هایی که به بخش خصوصی واگذار شده‌اند میزانی مبهم بوده و ممکن است در برخی موارد ارقامی هنگفت باشد؛ لذا قرارگیری میزان دریافتی به‌عنوان میزان مبنای محاسبه پاداش فاقد وجهت است. وانگهی مبلغی معادل ۶ ماه حقوق و مزایای ثابت مدیر موظف شرکت یا درصدی از سود خالص سالیانه شرکت (هرکدام کمتر باشد) می‌تواند رقمی عادلانه تلقی شود و به جهت منع تبعیض، مدیر غیرموظف نیز باید مبلغی معادل پاداش اعضای موظف هیئت مدیره دریافت نماید. رابعاً لازم است قسمت اخیر ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت که مقرر می‌دارد: «مقررات اساسنامه و هر گونه تصمیمی که مخالف با مفاد این ماده باشد باطل و بلااثر است.» نیز در متن ماده درج شود.

ماده (۲۳۴) لایحه تجارت مصوب کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس نیز در خصوص پاداش اشخاص حقوقی عضو هیئت مدیره به شرح زیر تعیین تکلیف نموده است:

«ماده (۲۳۴) - در صورت عضویت شخص حقوقی در هیئت مدیره حق الزحمه و پاداش سالیانه مدیر به شخص حقوقی مدیر تعلق می‌گیرد». نظر به اینکه شخص حقیقی که به نمایندگی از شخص حقوقی عضو هیئت مدیره در جلسات و تصمیمات هیئت مدیره شرکت می‌نماید و در مسئولیت این سمت نیز سهیم است مستحق بخشی از پاداش اختصاص یافته خواهد بود اختصاص مبلغی از پاداش دریافتی به وی از سوی شخص حقوقی، مقرون به صواب می‌باشد.

۳. پیشنهاد جایگزینی ماده (۲۴۶) لایحه تجارت با متن تبصره مذکور در طرح

در خصوص محدودیت عضویت هیئت مدیره در شرکت‌های مختلف سهامی شایان ذکر است که گرچه این موضوع امری منطقی است و از دریافت پاداش به نحو مضاعف، بروز احتمالی رانت یا منافع اقتصادی غیرموجه برای برخی افراد جلوگیری می‌کند، اما متن لایحه مصوب کمیسیون قضایی در این موضوع با دقت و جامعیت بیشتری تدوین یافته است. ماده (۲۴۶) لایحه تجارت مصوب کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس اشعار می‌دارد: «هیچ شخصی نمی‌تواند همزمان در بیش از یک شرکت به سمت مدیر عامل یا عضو موظف هیئت مدیره انتخاب شود. همچنین عضویت غیرموظف در هیئت مدیره بیش از دو شرکت ممنوع است. شرکت‌های مادر و تابع آن و یا شرکت‌های تابع یک شرکت مادر در صورتی که هیچ‌کدام از آنها جزء شرکت‌های دولتی نباشند مشمول حکم این ماده نیستند. متخلف از این ماده مشمول مقررات مواد (۲۰۳) و (۲۰۴) این قانون است». متن لایحه مصوب کمیسیون در این باب جامع‌تر و با ادبیات حقوقی مناسب‌تری ارائه گردیده و کار کارشناسی گسترده‌تری در خصوص آن صورت گرفته است. همچنین با توجه به عدم تصویب نهایی لایحه تجارت، ارجاع ضمانت اجرای متخلفین به مواد لایحه مذکور در قسمت اخیر ماده باید از آن حذف و ضمانت اجرا عیناً در متن ماده بیان شود؛ بدین ترتیب که در قسمت اخیر ماده قید گردد: «متخلف از

این ماده به درخواست دادستان یا هر ذینفع دیگری با حکم دادگاه عزل و جوهی که در اثر این تخلف دریافت نموده ضبط خواهد شد... وانگهی با این دو اصلاح، متن ماده (۲۴۶) لایحه تجارت می‌تواند جایگزین تبصره مذکور در متن طرح پیشنهادی شود.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

مواد (۱۳۴) و (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مقرراتی در خصوص دریافتی مدیران شرکت‌های سهامی مقرر نموده است و به موجب آن اعضای هیئت مدیره شرکت سهامی عام مجاز هستند در صورت پیش‌بینی اساسنامه و تصویب مجمع عمومی تا سقف پنج درصد (۵٪) سود خالص سالیانه شرکت پاداش دریافت نمایند. این میزان پاداش به خصوص در شرکت‌های دولتی یا شرکت‌هایی که در سال‌های اخیر به بخش خصوصی واگذار شده و دارای گردش مالی بسیار کلان هستند نظیر بانک‌ها، شرکت‌های صنعتی، شرکت مخابرات و ... مبلغی گزاف و در مواردی غیرمنصفانه خواهد بود لذا کلیات پیشنهاد طراحان محترم، موجه بوده و تصویب آن با اصلاحات زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. عنوان طرح به «طرح اصلاح ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب (۱۳۴۷)» تغییر یابد.

۲. متن طرح به‌عنوان ماده واحده اصلاح ماده (۲۴۱) اصلاحی با تغییرات زیر قید شود:

ماده واحده - ماده (۲۴۱) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب (۱۳۴۷) به شرح زیر اصلاح و چهار تبصره به آن الحاق می‌شود:

ماده (۲۴۱) - با رعایت شرایط مقرر در ماده (۱۳۴) نسبت معینی از سود خالص سال مالی شرکت که ممکن است جهت پاداش هیئت مدیره در نظر گرفته شود به هیچ وجه نباید در شرکت‌های سهامی عام از سه درصد سودی که در همان سال به صاحبان سهام پرداخت می‌شود و در شرکت‌های سهامی خاص از ۶ درصد سودی که در همان سال به صاحبان سهام پرداخت می‌شود تجاوز کند. در هر حال این پاداش نمی‌تواند برای هر عضو موظف از معادل یک سال حقوق پایه وی و برای هر عضو غیرموظف از حداقل پاداش اعضای موظف هیئت مدیره بیشتر باشد. مقررات اساسنامه و هر گونه تصمیمی که مخالف با مفاد این ماده باشد باطل و بلااثر است.

تبصره «۱» - شرکت‌های دولتی مشمول مقررات این ماده در خصوص پاداش هیئت مدیره نبوده و تابع حکم مقرر در ماده (۷۸) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۷/۸ خواهند بود.

تبصره «۲» - هیچ فردی نمی‌تواند اصالتاً یا به نمایندگی از شخص حقوقی همزمان در بیش از یک شرکت به سمت مدیرعامل یا عضو موظف هیئت مدیره انتخاب شود. همچنین عضویت غیرموظف در هیئت مدیره بیش از دو شرکت ممنوع است. شرکت‌های مادر و تابع آن و یا شرکت‌های تابع یک شرکت مادر در صورتی که هیچ‌کدام از آنها جزء شرکت‌های دولتی یا وابسته به نهادهای عمومی غیردولتی نباشند مشمول حکم این ماده نیستند. متخلف از حکم این تبصره به درخواست دادستان یا هر ذینفع دیگری با حکم دادگاه عزل و جوهی که در اثر این تخلف دریافت نموده ضبط خواهد شد.

تبصره «۳» - منظور از شرکت تابع یا وابسته در تبصره «۲» شرکت تجاری است که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) سرمایه آن به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم به شرکت دیگری تعلق داشته یا به طرق پیش‌بینی شده در اساسنامه و یا به هر نحو از قبیل کسب اکثریت مدیران تحت کنترل شرکت دیگر باشد ولو اینکه کمتر از پنجاه درصد (۵۰٪) سرمایه آن به شرکت کنترل‌کننده تعلق داشته باشد. به شرکتی که از طرق مذکور کنترل شرکت دیگر را در دست دارد شرکت مادر اطلاق می‌شود.

تبصره «۴» - در صورت عضویت شخص حقوقی در هیئت مدیره پاداش سالیانه مدیر به شخص حقوقی مدیر تعلق می‌گیرد. شخص حقوقی دولتی یا عمومی غیردولتی یا وابسته به آنها می‌تواند بنا به تشخیص خود صرفاً از محل پاداش دریافتی، حداکثر معادل ۶ ماه حقوق پایه نماینده خود را به وی پرداخت نماید».

